

Houwerzijl, een dorp in De Marne

Het gebied rond de vroegere Lauwerszee telt een aantal dorpen waar een uitwateringssluiss (zijl) ligt of vroeger heeft gelegen. Een van deze plaatsen is Houwerzijl, het dorp waarover onlangs een boek is verschenen. De wording van, en de veranderingen in het landschap rond het Marnedorp Houwerzijl worden hier door een van de auteurs uiteengezet.

Houwerzijl ligt waar vroeger de zee was. Met het stijgen van de zeespiegel na de laatste ijstijd veroverde het water steeds meer land. Maar de zee nam niet alleen, maar ook. Er vormde zich een kweldergebied dat zich langzaam uitbreidde naar het noorden. Vanwege het overstroomingsgevaar gingen de vroege kustbewoners op de hogere delen van de kwelders wonen, meestal op lage ruggevoelen langs de waddeulen. Vanaf 600 voor Chr. maakte men deze kwelderwallen kunstmatige woonheuvels (terpen of wierden). Houwerzijl lag zo'n 2600 jaar geleden op de grens van land en water.

HOOGSTER WIERDEN

Vroeger was een opvallend element in het Houwerzijl-landschap het complex van drie wierden in het buurtschap De Hoogte. Deze behoren tot de groep van de oude woonheuvels in de provincie. Het Schoolmeestersrapport van 1828 maakt melding van 'eene groote hooge Wierde, het hoogste daarvan is hoger dan de kap van de Provincie zeedijk...'. Van de drie Hoogster Wierden is niet veel meer over. In de jaren twintig is de drie meter hoge wierde Westerhuis vrijwel helemaal afgegraven. De grond is meststof verkocht. De middelste wierde, sinds jaar en dag een perceel akkerland, is in de loop der tijden grotendeels weggeploegd. Maar met een hoogte van 1,9 meter in 1992 is het nog als wierde te herkennen. Aan de woonheuvel met daarop boerderij De Hoogte is ook behoorlijk geknabbeld. In 1828 lagen er op deze circa vier meter hoge wierde 'twee aanzienlijke Boerenbehuizinge'.

OL WEEM

Een bijzonder landschapselement bij Houwerzijl is Ol Weem, een wierde van de tweede generatie, die dateert uit

Het vroegere sluismeestershuis

Terp „HOOGTE” Houwerzijl.

De terp is vanaf **Maandag 4 April GEOPEND**. Wij kunnen à 11.00 per ton eerste klas grond leveren. Bij grote hoeveelheden reductie. **Flugge bediening.**
DE ONDERNEMERS.

Advertentie uit het Nieuwsblad van het Noorden van 1921

van de jaartelling. Op deze plek lag vroeger een nederzetting die Vliedorp heette. De aanduiding Vlie eul lag. Op de heuvel stond de kerk van het kerspel dorp, waartoe ook Houwerzijl behoorde. De kerk is in afgebroken. Het kerspel Vliedorp fuseerde met de lijke gemeente van het nabij gelegen Niekerk. Weem ent 'aan de kerk geschonken goed'. Het ging hier om cerderij met landerijen waarvan de pastor het vrucht- ik had. Het enige dat nog herinnert aan het vroegere e is een aantal grafstenen. De wierde Ol Weem was 68 de begraafplaats voor Houwerzijl. Wanneer het npad onbegaanbaar was, vond het vervoer naar dit trisch gelegen kerkhof plaats per boot of slede.

FAAN LAUWERSZEE

uwers en De Hunze of het Reitdiep waren vroeger teren van waaruit het land in Noordwest-Groningen de aangrenzende delen van Friesland werd uitgehold: tstond de Lauwerszee. Deze zeeboezem had haar

Een impressie van Houwerzijl als dijkdorp uit 1685. Duidelijk is te zien dat Houwerzijl een dijkdorp was. Het gebied voor de dijk is kwelderland, omgeven door lage zomerdijkjes. In veld H2 zien we een drinkdobbie voor het vee. De toren hoorde bij de kerk van Vliedorp op Ol Weem. De korenmolens stond op een verhoging: de 'meul'nbaarg'.

grootste uitbreiding rond 1300. In die tijd lag Houwerzijl aan de Lauwerszee. Maar terwijl de zee zich uitbreidde, begon men elders in De Marne met de aanleg van dijken. Omstreeks 1300 werd het wierdegebied rond Houwerzijl omdijkt. De provinciale zeedijk waarop en waarlangs het dorp ligt, is dus ongeveer 700 jaar oud.

DE HOUWER-ZIJL

Nadat het land was bedijkt kon het water niet meer vrij afstromen naar zee. Er werden sluizen gebouwd. Een van de plaatsen waar dat gebeurde, was bij Houwerzijl. Het water Vlakke Riet was ooit de afwateringsgeul van het waterschap Houwerzijlvest. Het dorp dankt zijn naam aan de ligging van de zijl bij de flank of houw van een kleine wierde. Deze Houwerzijlster wierde is niet meer terug te vinden, omdat hij werd opgenomen in het dijklichaam. De kronkelige sloot ten zuiden van de oude dijk is het

afwateringskanaal van de Houwer-zijl.

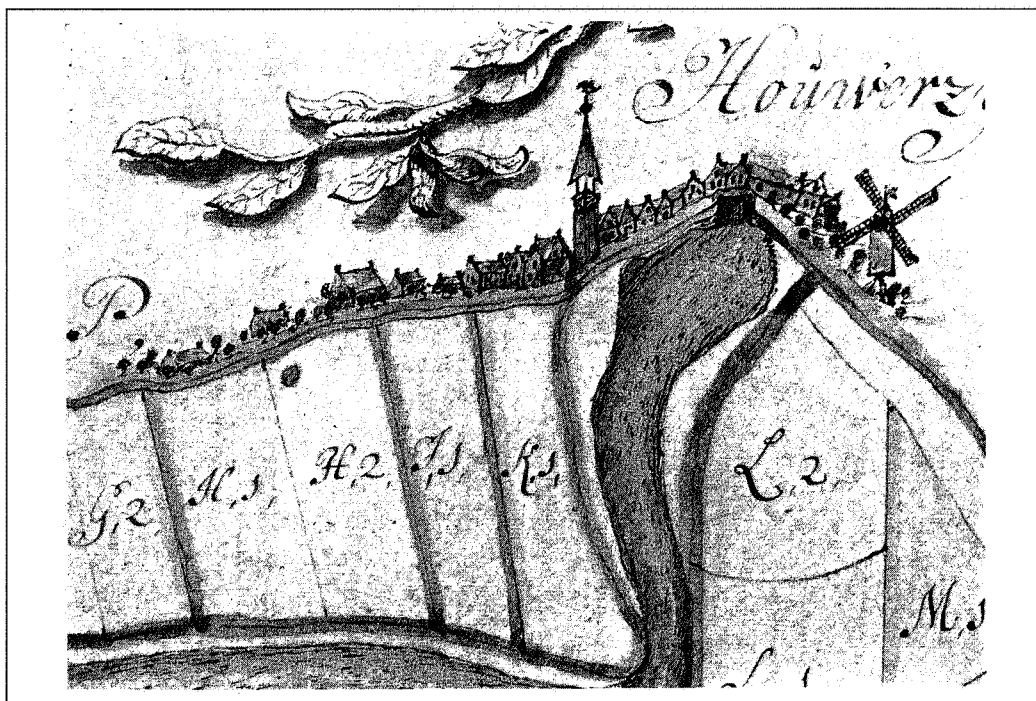
Tijdens de Allerheiligenvloed van 1570 is de uitwaterings- sluis bij Houwerzijl weggeslagen. Er werd een nieuwe gebouwd op de plek waar zich later het centrum van het dorp vormde.

In het tegenwoordige Houwerzijl is alleen aan het oude sluismeestershuis nog te zien dat er vroeger een zijl heeft gelegen. De sluis is in 1717 buiten bedrijf gesteld en in 1728 opgeruimd nadat de buitenriet was verzand.

BEDIJINGEN LAUWERSZEE

Tussen 1729 en 1877 is het kweldergebied ten zuiden van de provinciale dijk ingedijkt. Er ontstond een viertal bedij- kingen. In dit weidse, lege landschap was ruimte voor een aantal nieuwe boerderijen of polderplaatsen. Eén daarvan kreeg de typerende naam Waterloo.

Door de landaanwinning degradeerden verschillende

zeeweringen tot slaperdijken. De nieuwe polders kon men bereiken via dijkgenaten of coupures in de slaperdijk. Deze werden, wanneer een overstroming dreigde, afgesloten met balken. Bij een van deze coupures ligt een kolk, ontstaan tijdens een dijkdoorbraak in 1825.

LANDSCAPPELIJKE VERANDERINGEN

Houwerzijl en omstreken is onmiskenbaar een product van de zee. Maar veel sporen uit het maritieme verleden zijn verdwenen. Het oude bedijkingspatroon is grotendeels van de kaart geveegd. De dijken zijn afgegraven omdat ze lastige obstakels zijn voor een akkerbouwbedrijf. Als uitvloeisel van de ruilverkaveling De Marne in de jaren tachtig werden veel sloten gedempt. De kleinschalige, onregelmatige blokverkaveling maakte plaats voor een klein aantal grote percelen, begrensd door rechte watergangen. In dit functionele landschap vinden we de vroegere uitwateringsgeul van de Houwer-zijl niet meer terug.

EN GOD VERDWEEN UIT HOUWERZIJL

Geert Mak heeft met zijn boek *Hoe God verdween uit Jorwerd* de naoorlogse veranderingen op het platteland onder de aandacht gebracht van een breed publiek. Het boek had ook in Houwerzijl geschreven kunnen worden. Want ook daar heeft de oude klassensamenleving, bestaande uit boeren, arbeiders en middenstanders, plaatsgemaakt voor een diversiteit aan mensen. De huidige bewoners, waarvan sommigen uit het Westen en anderen uit Duitsland komen, delen met elkaar de behoefte aan ruimte en rust.

Houwerzijl vormde tot in de jaren zestig een hecht georganiseerde, godsdienstige gemeenschap. Maar met het verdwijnen van de oude ruimtelijke orde –gebaseerd

op boeren, kleine winkels en loopafstanden– liep het aantal inwoners sterk terug. Het ledental van de kerkgenootschappen nam af en in zeker opzicht verdween God letterlijk uit Houwerzijl. Het kerkgebouw van de gereformeerde kerk werd in 1989 ingericht als Theemuseum. De kerk was niet als vroeger op zondag vol; maar tegenwoordig is er een stedelijk publiek dat Houwerzijl heeft opgenomen in het zondagse ritje over de Groninger klei. Verleden jaren bezochten ruim 25.000 mensen het museum.

[Houwerzijl, een dorp in de Marne, A. Renkema, J. Scholtens, Y. Zijlstra, Profiel Uitgeverij, Bedum, 1997, f 75,-]

De kerk van Houwerzijl werd museum 'De Theefabriek'

Coupure in de weg tussen Houwerzijl en El